

Búcsú Rónai Bélától* (1923–2009)

Az idei tanévkezdéskor szomorú hír érkezett Bábolnáról, s a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Nyelvtudományi Tanszéke, a Magyar Nyelvtudományi Társaság és az Anyanyelvápolók Szövetsége mély megrendüléssel fogadta: hosszan tartó súlyos betegség után elhunyt szeretve tisztelt nyugalmazott munkatársunk, dr. Rónai Béla kandidátus, c. egyetemi docens.

Magyarladon született, a neves Rippl-Rónai család újabb – ezúttal nem művész, hanem tudós – ígéreteként. Iskolaévei innen először a szomszédos Patosfára és Szigetvárra, majd a bajai tanítóképző intézetbe és a szegedi tanárképző főiskolára vezették. Katonai szolgálata és hadifogsága után 1947-ben magyar–német–történelem szakos tanárként végzett. 1949-ben a pécsi püspöki tanítóképző intézetbe került, s 1950-ben innen kapott meghívást Temesi Mihály tanszékvezetőtől – Klemm Antal és Bálint Sándor szegedi ajánlásának köszönhetően – az éppen frissen alapított Pécsi Pedagógiai Főiskola (a későbbi Pécsi Tanárképző Főiskola) magyar nyelvészeti tanszékére. Azóta szinte a legutóbbi időig folyamatosan ide kötődött munkássága, s a Janus Pannonius Tudományegyetemről történt nyugdíjazása (1983.) körül átmenetileg még a bajai, majd a szekszárdi tanítóképző főiskolán (alapító tanszékvezetőként) és a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskolán is oktatott, s természetesen az egyetemi tanszékre is visszajárt tanítani mindaddig, amíg egészségi állapota engedte. Ekként – évtizedeken át – magyartanárok és tanítók nemzedékeit indította el a pedagóguspályán – útravalóul az anyanyelv szeretetét, a nyelvi igényesség személyes példáját nyújtva.

A főiskolai tanszéken – kezdetben adjunktusként, majd docensként, végül főiskolai tanárként – szerteágazó oktató-kutató tevékenységet kellett végeznie. Elmélyült szakmai érdeklődésének megfelelő szűkebb szakterülete lassan mégis kikristályosodhatott a néprajzzal is érintkező névtan, a nyelvjárástan, a leíró magyar névtan, valamint a beszéd- és nyelvművelés témakörében. Ezekben elért kutatási eredményeinek elismerését hitelesíti mind a pályakezdő főiskolai oktatóként szerzett bölcsészdoktori cím, mind az érett egyetemi pályaszakaszhoz fűződő kandidátusi fokozat (1982.). Maga a szakmai közvélemény természetesen közben is folyamatosan értesülhetett sokoldalú eredményeiről számos tudományos közleményéből és különféle konferenciákon tartott előadásaiból.

Az egyébként végig a Dél-Dunántúlhoz kötődő szakmai életútnak volt egy figyelemre méltó kitérője is a határon túli hungarológiai misszió, a vendégtanárkodás szerepvállalásával. Ennek állomásait jelzi a szlovákiai magyartanárok nyári akadémiaja (Pozsony, Nyitra, Kassa; 1960–64.), Újvidék (az egyetem magyar tanszéke és a helyi rádió magyar stúdiója; 1967.) és tartósabban Maribor (a kétnyelvű pedagógusjelöltek anyanyelvi képzésével; 1967–71.). Ez utóbbi szolgálatára szépen visszatekint „Magyarok Szlovéniában. Magyar tanítótam Szlovéniában” című írásában (1971.).

Életművére meghatározó hatással volt szűkebb hazája, szülőföldje, gyermekkorának otthoni tája, a Somogy és Baranya megyéhez tartozó Zselic. Munkásságának ezt a vonulatát koronázta meg – egyben a hazai tájnyelvi atlaszok sorát gazdagítva – a „Zselici nyelvatlasz. Nyelvföldrajzi vizsgálatok a Zselicben” (1993.). Ennek előtanulmányaiként a közlemények sorából külön említést érdemelnek a mutatvány-pályamű (1948.), a Patosfa néprajzi mono-

* Búcsúztatása Dunaföldváron volt, 2009. október 2-án.

gráfiáját jelentő doktori értekezés (1958.) és a kutatási beszámoló (1963.), valamint a diglosszia és a magyar–német bilingvizmus, illetve ezzel összefüggésben a kiejtés iskolázásának kérdéseit taglaló írásai (1967., 1973.).

A nyelvjáráskutató figyelme időközben természetesen kiterjedt a régió másik vidékére, az Ormánságra is. Egyébként magam is, még gyermekkoromban itt ismertem meg személyesen közelebbről, egy – a pécsi hallgatók számára az ő irányításával vezetett – kákicsi terpeggyakorlat alkalmával, amelynek megszervezésére ott tanító édesapámat kérte meg, aki bizony ugyancsak tanítványa volt. (Akkor persze még nem tudhattam, hogy édesapám egykori tanára majd nekem is tanárom lesz. Aztán mindezt végül magyar szakos diákként megtapasztalhattam, sőt később kollégája is lehettem. S minthogy kifogástalan nyelvi mintájának eleve példamutató erejével magasra helyezte a lécet, az előbbi szerepkörben bizony nem is volt könnyű ennek a mércének megfelelni. Ma úgy látom, hogy mint hajdani hallgatói már csak ezért is, vagyis a – személyes példaadásához igazodni próbálkozó – erőfeszítésért is hálások lehetünk neki, mert meghatározó módon az igényesség felé vezetett.)

Dialektológiai, illetve névtani írásai közül külön figyelmet érdemel „A népetimológia a földrajzi nevekben” (1982.), „A nyelvjárási rendszerek elemeinek egyenlőtlen változása” (1993.), „Zsidók a magyarországi földrajzi nevekben” (1993.), „Az internetikus kapcsolatok tükröződése a bukovinai székelyek személyneveiben” (1995.), valamint a szekszárdi nyelvváltozat ő ~ ë ~ e váltakozását elemző írása is: „Magyar élőnyelvi kutatások Szekszárdon” (1996.).

A honismeret, a helytörténet, a néprajz, a névtan és a nyelvjáráskutatás nála szerves egységbe olvad. Erről tanúskodik írásai közül például a „Rejtett kincsek nyomában” című baranyai népmondagyűjtemény (Vargha Károly és Muszty László közreműködésével, 1960. – immár újabb kiadásban is) és a „Föld alatti birodalom. A Baranya megyei bányászok meséiből” (Vargha Károllyal, 1955.), majd „A furfangos bányászlegény. A Baranya megyei bányászok hagyományaiából” (Vargha Károllyal, 1961.; németül: 1973.) válogatott kötetei, lektori szöveggondozásából pedig a „Bukovinai székely népmesék” 1–4. kötete (Sebestyén Ádám gyűjtésében), s oktatói tevékenységéből a néprajzi és nyelvjárási szakkör is, amelyből annak idején tudományos diákkör alakult a főiskolán. A hallgatóknak később is több Somogy, Zala, Tolna és Baranya megyei néprajzi és nyelvjárási gyűjtőutat vezetett.

Első átfogó igényű felsőoktatási teljesítményeként közreműködött az „Anyanyelvünk” (1955.) megírásában – Temesi Mihály és Vargha Károly szerzőtársakkal – az ismeretterjesztést is szolgáló, ám egyértelműen tudományos igényű leíró magyar nyelvtan főiskolai bevezetésével. Ebben a szellemiségben fogant „A magyar nyelvtanítás módszertanának vázlata” (Terestyéni Ferencsel, 1959.) és „A leíró magyar nyelvtan alapjai” (Temesi Mihállyal, 1966.), illetve a „Stílustan” (Kerekes Lászlóval, 1966.), majd az „Anyanyelvi műveltség és beszédkultúra (A szónokképző tanfolyam tananyaga)” két kötete is (1973.). A későbbiekben – az egységes tanárképző főiskolai jegyzetek, tankönyvek sorából – kiemelkedik a Kerekes Lászlóval közösen írott „Nyelvművelés és beszédtechnika” (1974.), újabban pedig a közvetlenül a közoktatásban is – szépirodalmi példákkal adatolt magyar nyelvtanként – kitűnően hasznosítható „Édes anyanyelvünk” című könyve (2009.).

Szakírói és szépirodalmi munkásságának tágas világát jelzi például az 1980-ban elhunyt „legszőgedibb szögedit” megidéző szép könyve (Bálint Sándorra emlékezem), a színek gazdag szimbolikájával foglalkozó, több kiadást megért „Népművészet” című főiskolai tankönyv (Platthy Györggyel) és „Mint cseppben a tenger (Emlékek a nyugati hadifogságból)” című regénye (1995.).

Széles körben végzett ismeretterjesztő tevékenysége sohasem korlátozódott a nyelvkultúra ünnepi alkalmaira (a magyar nyelv, illetve az anyanyelv hetének rendezvénysorozataira), hanem hagyományt teremtve eleven folyamatosságot képviselt Pécs és a régió mindennapi médiavilágában (korábban például még a Pécsi Rádió nyelvhelyességi műsorában is, később pedig elsősorban a Dunántúli Napló „Magyarul – magyarán” című állandó heti nyelvművelő rovatában, amely tíz év után végül a HetedHéthatár című közérdekű magazinban folytatódott). E népszerű, olvasmányos, gyakorlatias írások gyűjteményéből tartalmaz utólagos válogatást a „Fölnevelő édesanyám (Kis magyar nyelvművelő)” négy kötetből álló sorozata. A rövid írások füzérének szemléletmódja a következetes mércével mérő nyelvművelői szigor és az esendő nyelvhasználóval szemben tanúsított tapintat egységében fogant. S miként – Illyés Gyula Koszorú című versének kicsengését földidézve – már a sorozat személyes hangvételi címe is sugallja, tükrözi a szülőhazához és az édesanyához fűződő anyanyelv nevelő-növelő kincsei iránt féltőn és otthonosan táplált meleg szeretetét.

80. születésnapján, 2003-ban egykori és mai pályatársainak, tanítványainak és további tisztelőinek ünnepi körében, meghitt hangulatban éppen e sorozat újabb, utolsó kötetével köszönhetjük a Pécsi Tudományegyetemen a nyugalmazott nyelvészprofesszort, s hálás köszönetünk és őszinte tiszteletünk jeléül akkor még jó egészséget és töretlen alkotókedvet kívánhattunk neki. Nem tudhattuk, hogy számára ez volt az utolsó alkalom, amikor ilyen népes társaságtól szeretettel körülvéve mindenki rá figyelt.

Munkásságának elismeréseként – a SZOT-díjon túl – a Magyar Nyelvtudományi Társaság 1978-ban Csűry Bálint-emlékéremmel és -díjjal tüntette ki (a nyelvjáráskutatás, a földrajzinév- és személynévgyűjtés, illetőleg a nyelvjárásgyűjtés területén végzett számottevő eredményeiért), az Anyanyelvápolók Szövetsége 1997-ben Lőrincze-díjjal jutalmazta (a magyar nyelv művelése érdekében határainkon belül és kívül kifejtett kiemelkedő tevékenységéért), s a Baranya Megyei Önkormányzat Közgyűlése 2003-ban Felsőoktatási Díjat adományozott neki (kimagasló színvonalú tudományos és oktatói életművéért).

E többszörösen is – az oktatást, a kutatást, az ismeretterjesztést egyaránt átható – áldozatos munkásság mögött a nyelvész biztos küldetésstudata, a tanár alázatos hivatástudata, a nyelvművelő példaadó szolgálattudata húzódott – az önzetlen szerénység és dolgozószerűség erényeivel párosulva. Még sokáig emlékezni fogunk színvonalas nyelvi mintájának sugárzó példamutatására, tiszta beszédének kellemes hangzására, igényes stílusának magyarságára, gondos kézírásának szép betűire, világos gondolatainak és bölcs tanácsainak további megnyilvánulásaira. S ekként teljesítette is küldetését szűkebb és tágabb szakmai és emberi környezetében: életművéről elismeréssel szóló kollégáinak, hálás tanítványainak, lelkes olvasóközönségének az Ő kedves személyiségét megőrző emlékezetében.

Kollégái, tanítványai és tisztelői, valamint a Magyar Nyelvtudományi Társaság nevében magam is búcsúzom tehát egykori kedves tanáromtól és munkatársamtól: Béla Bátyám, örökségedet ápoljuk a pécsi nyelvi tanácsadás közönségszolgálatában is! Nehéz (már fiatalon is családi veszteségekkel, majd idősödve betegségekkel is sújtott) életutad végén immár megpihentél. Isten veled, nyugodj békében!

SZÜCS TIBOR